

Troen på menneskeslektens potensielle fornuft

Taler

Christian Lous Lange

Dato

10 desember 1934

Sted

Oslo

Omstendigheter

Tildeling av Nobels fredspris for 1933 til Sir (Ralph) Norman Angell (Lane)

1 I arbeidet for internasjonal fred, som på alle felter av menneskelig arbeide, må
det gjennomføres en fordeling av arbeidet, således en fordeling mellom teknikere
og opdragere. Arthur Henderson hører til teknikernes stab; han er en av de
statsmenn, som arbeider med og leder gjennomførelsen av fredsplanene.

5

Norman Angell, den mann, som komitéen har tilkjent Nobelprisen for 1933,
hører til opdragernes klasse; han er en av dem, som forbereder opinionen og
baner vei for de reformer, som så statsmennene prøver å ta op til
gjennomførelse. Hans del i dette opdragelsesarbeide har vært både original og
10 betydningsfull.

Ralph Norman Angell Lane er søn av en gårdbruker i Østl. England. Annen
Juledag blir han seksti år. Hans helbred har aldrig vært sterk, og i sin ungdom
bodde han flere år i Kalifornia og knyttet derved en forbindelse med de Forente
15 Stater og med amerikansk opinion, som han har vedlikeholdt sitt liv igjennem.
Han blev bladmann, og første gang jeg traff ham personlig - det er nu et par og
tyve år siden - var han forretningsfører for »Daily Mail»'s Pariserutgave, og
hadde alt i en rekke år bodd i Frankrike. Det er en av forutsetningene for hans
virke, at han har hatt intim forbindelse med, og forståelse for, opinionen i tre av
20 verdens stormakter. Det var ham åpenbart svært makt-påliggende å forklare, at
han hadde ingenting å gjøre med jingo-bladets redaksjon; det var hans arbeide,
forklarte han, å kjøpe papir og trykksverte til avisen. Men han tilføide, med et
lite smil, at han stod sig godt med blad-kongen Northcliffe, »og derfor lykkes
det mig i blandt å få inn noen fornuftige artikler i bladene hans.»

25

Norman Angell var den gang allerede en berømt skribent. Den første bok han
skrev, »Patriotism under three Flags» med boerkrigen som utgangspunkt - den

utkom i 1903 - var visstnok gått ganske ubemerket hen. Så utga han i 1909 en
30 liten bok på snaue 100 sider, »Europe's Optical Illusion», og den gjorde ham
med ett slag verdenskjent...

Suksess er svært ofte et slumpetreff. Boken faldt tilfeldigvis i hendene på Lord
Esher, hofffunksjonær hos, og intim ven av kong Edward, og Lord Esher sørget
35 for å gjøre boken kjent. Månet efter månet kom det nye oplag; allerede året efter
utga Norman Angell en ny, delvis omarbeidet og betydelig utvidet utgave under
titelen »The Great Illusion», som kom i oplag på oplag, og blev oversatt på ikke
mindre enn 25 sprog, deriblandt også på svensk - dessverre ikke på norsk.

40 Hvad der var endnu merkeligere - Lord Esher's diskrete, men iherdige
propaganda vant også en rikmann for Norman Angell's ideer, og han ga en
større pengesum for å få grunnlagt en institusjon, som fikk donatorens navn,
»The Garton Foundation». Den skulde ha til opgave å gjøre N. A's ideer kjent
ved studier, foredrag og publikasjoner.

45

Hvori består så »den store illusjon», som Norman Angell vil avdekke?

Ganske kort uttrykt - og derfor utilstrekkelig - er illusjonen den, att krig er et
ganske uskikket middel til å løse mellemfolkelig tvist; at krigen ikke bringer noe
50 utbytte av verd selv til det folk, som vinner den, allermest noe økonomisk
utbytte. Dette påviser han ved å foreta en rekke stikkprøver: Hvis krig - en
seierrik krig - var lønsom, så måtte borgerne i de store land - de, som har bygd op
sin verdensmakt ved seierrike kriger - være bedre stillet enn borgerne i de små,
fredelige land. Formues- og inntekts-statistikk beviser det motsatte. - Hollands
55 og Sveriges, Schweiz's og Norges statspapirer står i høiere kurs på
verdensbørsene enn de engelske, de franske eller de tyske - for ikke å tale om det
russiske tsar-rikes obligasjoner.

Øker krigene handelen? spør Norman Angell? Og han svarer: »I en verden, som
60 bygger på arbeidets fordeling, er det økonomiske virkes produkter bare av verdi,
hvis man kan få det avsatt. Krigen, som forarmer kundene, både i det seirende
og i det beseirede land, som hindrer og delvis stanser vareutvekslingen, den gjør
varene verdiløse - den forminsker i all fall deres verdi, så profitten forsvinner.

65 Allermest overbevisende virker nu det sjette kapitel i boken »The Indemnity
Futility» - »Krigsskade-erstatningens meningsløshet.»

Jeg må her gjøre et lite sprang i den kronologiske rekkefølge: Ifjor, 24 år efter at den første utgave av boken var utkommet, gjorde Norman Angell et eiendommelig eksperiment. Han trykte op igjen sin bok av.1910, med en innledning og et efterskrift. Snart seksti år gammel, tok han sin ungdoms verk op til revisjon og til dom. Enkelte kapitler skrev han om - ikke for å forandre dem, men for å forkorte dem og for å gjøre dem mer aktuelle.

Men det er et kapitel, sier han, som han ikke har rørt; det er trykt ord till annet - som det var i 1910. Det er dette sjette kapitel om »krigsskades-erstatningens meningsløshet.» Han forteller, att da boken først utkom, var en del av hans påstander, i virkeligheten selve grunntanken i kapitelet, blitt kritisert og fordømt både av en engelsk og av en fransk statsøkonom, og denne kritikk hadde gjort så sterkt et inntrykk på ham, att i de senere utgaver uttrykte han sig med større forsiktighet enn i første utgave.

Nu - efter at vi har oplevd det, som Keynes har kalt de økonomiske følger av fredsslutningen, mener N. A., at han kan gjenta - ord til annet - det han forutsa i 1910: at det er meningsløst å kræve en krigsskades-erstatning. Den kan simpelthen ikke betales, medmindre kreditor-staten vil ta imot den i form av varer eller ydelser - og det protesterer borgerne i kreditor-staten imot; en slik økning av importen skjeller de ut for »dumping», for »illojal konkurranse», for brudd på den »beskyttelse», som staten har gitt dem i sin proteksjonistiske toll-lovgivning.

Reparasjonenes tragedie - eller tragi-komedie - har gitt Norman Angell rett. I sin bok hadde han bygd op sin bevisførsel under henvisning til følgerne - så tragiske for det seierrike Tysklands økonomi - av de 5 milliarder franks krigsskades-erstatning fra Frankrike efter krigen 1870-71. Hans argumentasjon blev av ekspertene før krigen betegnet som feilaktig. Nu er illusjonsboblen med de 225 milliarder gullmark i krigsskades-erstatning fra Tyskland bristet for våre øine. Nu vil alle gi Norman Angell rett. Han konstaterer det kjølig, uten hån eller hovmod, med det litt trette, illusjonsløse smil i sitt bleke ansikt.

Jeg tar op den kronologiske tråd, og vender tilbake til den første utgave av hans hovedverk.

»Den store illusjon» skapte også visse illusjoner - hos dem, som leste hans bok

overfladisk (eller hørte om den). Fordi N. A. påviste, at krig vilde være en dårskap, at krig var ulønnsom og at man derfor burde vende sig bort fra krigens vei, var det mange som mente, og som sa, at Norman Angell hadde påvist, at nu vilde det ikke lenger bli krig i Europa. Mot denne mistolkning vendte Norman Angell sig med den største energi. Han spurte: »Men hvorfor fører jeg da min kamp mot krigen?» I sannhet, hvilken grunn skulde fredsarbeiderne ha til å fortsette sitt ofte utakknemlige strev, hvis de trodde at det ikke mer kunde eller vilde bli krig? Tenkende mennesker sprenger ikke åpne dører. Slutningskapitlet i »The Great Illusion» munner netop ut i et overbevisende varmt innlegg for, at man må omlegge utenrikspolitikken fra krigspolitikk til samarbeids- og fredspolitikk. Ellers vil krigen uvegerlig komme. Den kjensgjerning, at vi lever i en verden, som er behersket av den »gjensidige avhengighet» mellom nasjonene, gjør det til en bydende nødvendighet å innrette verden derefter, å bygge på de felles interesser, som binder sammen, å avskaffe det individuelle nasjonale forsvar, og i sterkere fellesskap organisere den kollektive sikkerhet, ved at en internasjonal myndighet sørger for det felles forsvar, som kan avløse det ennå herskende anarki statene imellem.

Norman Angell er en fremragende skribent og journalist. Han eier journalistens største evne, den å kunne si det samme op igjen og op igjen, men på en ny måte, med stadig nye illustrasjoner. Man har sidestillet ham med Swift og med Cobden. - Det er høi ros. Men den er vel fortjent. Han er grunnforskjellig fra dem begge. Han har ikke Swifts beske forakt. Han har ikke Cobdens overbevisende, varme veltalenhet, som samlet tusener på tusener til hans møter, og som i løpet av en halv menneske-alder bragte frihandelstanken til seier - dessverre for så altfor kort tid - i England og i Europa.

Men Norman Angell raker like høit op, som Swift eller som Cobden, men han er av annen art. Han er ikke dikter som Swift, ikke predikant som Cobden. Han taler til forstanden, han er kjølig og klar. Han har en dyp tro på, at til syvende og sist vil dog forstandens sak seire, når det bare lykkes å feie vekk illusjonenes og feilslutningenes tåke.

Den tro har han holdt oppe tross verdens-krigen, tross reparasjons-tragedien, tross etterkrigens bitre skuffelser.

Og han har hatt sine meningers mot. Straks efter krigsutbruddet stiftet han sammen med E. D. Morel, Ramsay Mac Donald, Charles Trevelyan og Arthur

Ponsonby - The Union of Democratic Control, hvis første programpost var å få gjennomført offentlig parlamentarisk kontroll av utenrikspolitikken. Han og hans feller trodde på den offentlige diskusjons opdragende innflytelse. Dermed kunde »illusjonens tåke» bli spredt. I sin bok »Prussianism and its

150 Destruction» fra 1915 påviste han, at krig hadde ikke til å bortrydde menneskelige villfarelser. Man kan ikke skyte ideer med kanoner. Og han viste at »Prussianism-militarism» var ikke et fenomen, som forekom bare i Tyskland. Selvfølgelig blev han, som sine arbeidsfeller, beskyldt for tyskvenlighet.

155 Han reiste også i Amerika, holdt foredrag og ledet studiecirkler, i stadig kamp for sine ideer. Han kom i nær kontakt med president Wilson og hadde sin del i utformningen av Wilsons planer for Folkenes Forbund.

I en rekke bøker kritiserte han efter krigen fredsslutningen - navnlig ut fra økonomiske synspunkter, og nu i de senere år har han, i bøker og fra talerstol - han satt som medlem av Underhuset, valgt av arbeiderpartiet, fra 1929-31 - især koncentrert sin virksomhet om å skape klarhet over folke-psykologiske problemer. I »The Unseen Assassins» fra 1932 avslører han de fordommer og feilforestillinger i menneskenes sinn, som hjelper egennyttige krefter og
165 ærgjerrige statsmenn til å lokke dem med sig inn på makt- og krigs-politikkens farlige stier. Jeg vil også nevne hans kapitler i en bok fra ifjor og som jeg har sett i bokhandler-vinduene her i Oslo - »The Intelligent Man's way to the Prevention of War.»

170 Det er menneskenes dype tragedie, at de ikke ser virkeligheten omkring sig. Alle har vi, mer eller mindre, »splinten av trollespeilet» (som Sigrid Undset har kalt det) i øiet. Dels ser vi det vi ønsker å se, ikke den nakne virkelighet, men drømmebilleder som tiltaler oss. Dels legger det sig for våre øine en tåke av forestillinger fra våre foreldres, våre besteforeldres, ja fra våre oldeforeldres tid.
175 Aandelig talt går vi i våre forfedres avlagte klær, og vi ser ikke, forstår ikke, at de ikke lenger passer oss.

Og statsmennene, som må arbeide med det materiale, som folket, »den offentlige opinion», byr dem, de blir nødt til å arbeide i den samme tåke, skjønt
180 mange av dem selv ofte har sine øine åpne over tåken.

Gang på gang kommer Norman Angell tilbake til dette bildet - tåken. På første side av den siste utgave av »The Great Illusion» - den fra ifjor - står det, »Denne

185 boken forsøker å feie vekk de tåker, som hindrer så mange i å se veien de bør
gå.»

Få, om noen i vår tid, har gjort så meget, som Sir Norman Angell for å snitte
bort »splinten av trolspeilet», for å spre tåken, som hindrer oss i å se veien.

190 Han har gjort det, og han fortsetter å gjøre det, fordi han har en dyp og varm tro
på, hvad han et sted kaller »the potential rationalism of mankind» -
menneskeslektens potensielle fornuft.

La oss håpe, han får rett i sin relative optimisme.

195

Kilde

Les Prix Nobel en 1934, s. 64-69.

Emner

Fred, Nobelpris, Nobels fredspris, Nobeltale

200

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/troen-pa-menneskeslektens-potensielle-fornuft>

205

210

215

220